

בני ישראל וכלכלה

יצא לאור על ידי כולל אסוקי שמעתתא

בראשות הר"ר חיים מרדכי יואל מייזעלס שליט"א - ראש הכולל

נידונים בחושן משפט, ממה שנתברר ונתלבן על ידי רבני וחברי הכולל

גליון ח' • חג הפסח תשפ"ו לפ"ק

בעזה"ש"ת

בירור בענין הלוואה מ'קרעדיט יוניאן' שהברים (Members) בו בני ישראל

פתיחה

מידי יום ביומו מגיעים אל בית ההוראה שאלות מאחינו בני ישראל, הנחוצים ללוות ממון, ורוצים ללוות מחברות אשראי הנקראות 'קרעדיט יוניאן' הנותנים תנאים נוחים וגם ריבית נמוכה מהבאנק. אך מכיון שיש בהן שותפים מבני ישראל, האם יש אופן שאין בו משום ריבית.

והנה מצאנו כבר בדורות שלפנינו, שדנו גדולי הדורות והפוסקים המפורסמים בכגון זה, שהיה נהוג אז לעשות 'שפאר-קאסע', דהיינו קופה בו הניחו וחסכו כמה שותפים את כספם (Savings Bank), והיו הסוחרים לווים משם בריבית. ורואים הרבה בדבריהם שדחקו עצמם להמציא היתר, מחמת שהרבה מפרנסת בני ישראל היה תלוי בזה. ואמרנו נלכה בגנים ונלקוט שושנים בעקבות דבריהם לראות האם אפשר ללמוד מדבריהם היתר ב'קרעדיט יוניאן' שאנו דנין עליו.

היתרים בדברי הפוסקים

מתחילה נציע את כל היסודות והסיבות להיתר, ואח"כ נשוב ונדון בהם בפרטות, א. משום 'ברירה', שיש לסמוך שההלוואה הניתנת לישראל הוא מחלק הגויים. ב. כי ההלוואה נעשית על ידי הפקידים, ואין שליחות לעכו"ם, או משום דאין שליחות לדבר עבירה, ג. דברבית 'כספך' כתיב, ובא למעט כשיש שותפות עם עכו"ם, שלא נאסר הריבית, ד. משום ביטול ברוב, כשרוב הממון הוא מהגויים וממון ישראל הוא המיעוט, ה. הפקיד המלווה, אם יש ריוח לעצמו, אזי אדעתא דנפשיה קעביד, ו. משום שהמשקיע אין לו דעה בהחלטות והתנהלות החברה, ולכן זכותו כשותף אינו נחשב כחלק בהעסק, ז. באופן שנותנים הלוואות רק להחברים, י"ל שנחשב כמלווה ולוה לעצמו והוא הנושך והנושך, ואין זה בכלל האיסור שאסרה תורה מלווה מלווה.

א. יש ברירה

ראש המדברים בנידון זה הוא מרגנ בעל השואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סימן לא), בתשו' למהר"ש גאנצפריד בעל הקיצור שולחן ערוך שאסר הדבר, וכתב השו"מ שיש להיתר מחמת ב' טעמים, הטעם הראשון, שמדין 'ברירה'

יכולים לתלות שהמעות שלוה הוא ממון הגוי, ואף שהכל מעורב יחד, נתברר שלווה מהיתר. ואף שבדאורייתא אין ברירה, מוכח מדברי התוס' בתמורה (ל. ד"ה ואידך) שאם הספק נולד אחר שכבר היה בתערובות, לכולי עלמא אמרינן יש ברירה, ולכן כיון שכל הספק ממי הוא לוה נולד רק בשעת נטילת ההלוואה, יש ברירה שמעות ההלוואה שמגיעים אל הישראל הן ממון הגוי. ומסיים השו"מ 'וע"כ לפע"ד ההיתר ברור, ונסלח לכל עדת בני ישראל העושים כן, ולדעת' כשיחזור וידפוס, ידפיס שחזר בו מזה.

ב. אין שליחות לעכו"ם

הטעם הנוסף שכתב השואל ומשיב הוא שבאופן שהממונה על ההלוואות הוא נכרי, אפשר להקל מחמת הכלל שאין שליחות לעכו"ם [וכדעת רבינו תם שאין שליחות לעכו"ם אף לקולא], ועל אף שכתב הרמ"א בסימן ק"ס (סעיף יז) לגבי מלווה על ידי שליח ברבית שיש להקל מחמת שאין שליח לדבר עבירה, אבל אם עשו ההלוואה בשטר אין להקל בזה, כל זה כשנכתב שם המלווה על השטר, אבל בשפאר-קאסע אינו כתוב השם של המלווה, ואינו מבורר מי הוא, רק כתוב שם של השפאר קאסע [ועיין בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן ס"ב בסופו שכתב שדן בכזה לגבי קארפ].

מח' הפוסקים בהיתר השו"מ

ובהיתר זה נתחבטו גדולי הדור שאחריו, עיין בשו"ת קול יהודא [לאביו של המהרש"א] (סימן מד) שמעיד שכבר דשו בה רבים ללוות משפארקאסע, לכן אין לאסור אמנם רק בתנאי שרוב השותפין יהיו נכרים, וגם נכון לדקדק שהזדיעקטאר יה' נכרי. ועיין באוצרות יטב לב מכתב קס"ג (והוא סיום התשובה באבני צדק יו"ד סימן ט) שכתב ח"ל 'ועל דבר הלוואה משפאר קאסע, עי' בתשו' שואל ומשיב להגאון מלבוש בח"ג סימן ל"א שם נתווכח עם הרב מהר"ש גאנץ פריד ואומר דמותר הוא וכתב לו שחזור מדבריו עי"ש, ואין הזמן גרמא עמדי לפי שעה לשום ענין על זה עדי אקח מועד עכ"ל.

אולם עיין בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד קנח) שכתב על דברי השו"מ ששני הטעמים שכתב אינם מובנים לו. על מה שכתב השו"מ דכל ענין של ברירה לא שייך רק היכא שחולקים על זה שייך לומר שחלק זה הוברר או לא הוברר, אבל היכא שעדיין המה משותפים ומלוים מעות השותפים ובכל פרוטה שנוטל מכיס השותפות משותפים ואדרבה אין רצונם ליחלק (ומביא כן סברה כזו מהחכם סופר) ולכאורה על זה לא שייך לומר ברירה על כן לא שייך להיתר מטעם יש ברירה. וכן תמה בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן כ) ומצוין לדברי המהר"ם שיק, ומרחיב בכמה ראיות וסברות לסתור ההיתר של השו"מ.

ג. היתר דברבית כתיב "כספך" בלשון יחיד ומתמעות שותפות

המהר"ם שיק עצמו כתב לחדש שאם יש שותף גוי, אין איסור רבית, ומקורו על פי מש"כ התוס' בחולין (קלה, ב) דכיון שכתבה התורה בלשון יחיד 'גז צאנך' ממעטים שותפות

גוי, [מלבד בדבר שיכול להיחלק לכל שותף חלק אחר, כמו בתבואה, ולכן 'דגנך' אינו ממעט שותפות נכרים], ועפ"י י"ל בריבית כיון שכתוב 'כספך', ה"ז בא למעט שותפות גוי, ועל כן בשפאר-קאסע שכאשר נכנס בהשותפות, יש תנאי שצריך להשאיר המעות שם לזמן מסוים, והמעות משועבדים אל השותפות עד לסיים אותו סרק זמן, והרי זה דכספך דהוא מכלל הדרשות שממעטים שותפות עכו"ם, דכבר שאי אפשר ליחלק.

אולם תלמידו המהרש"ג (שו"ת ח"א יו"ד סימן א) תמה עליו דמנא ליה לדרוש בעצמו דרשה מפסוק, אבל עיין בשדי חמד (מערכת מ' כלל קעח) שמביא מהחקרי לב (סימן יז) שגם הוא האריך להוכיח דמוכח מלשון יחיד דכספך דהוא מכלל הדרשות שממעטים שותפות עכו"ם, עיי"ש באורך.

וכדרך זה דרך גם בשו"ת בנין ציון (ח"א סימן סה), אבל כתב שמצא בתורת כהנים פרשת בהר דמרבה מנשך כסף גם מעות מעשר שני, והיינו אפילו למ"ד דמעשר שני ממון גבוה עם כל זה אסור להלוות ברבית כיון שיש להמלווה זכות בו, ולפי זה כל שכן ממון ישראל בשותפות עם עכו"ם דאסור [אבל עיין בשו"ת צפנת פענח להגאון מראגנטשאו (ח"ג דפוס ווארשא סימן קפד) שמביא דברי התורת כהנים, ועם כל זה מתיר בבאנק מחמת היותו צורה ולא חומר ובעלים, עיי"ש]. אבל כבר מצא דברי התורת הכהנים הנ"ל בעל החקרי לב המובא בשדי חמד הנ"ל, דמוכיח דהא דתורת כהנים אתיא כתנא קמא דפאה, ואנן לא קיימא לן כן.

ד. ביטול ברוב

בשו"ת שערי צדק [להגה"ק רבי מנחם מענדל פאנעט זי"ע אבד"ק דעעש] (סימן קכד) משיג על איסורו של בעל קיצור שולחן ערוך, וכתב שיש להיתר מחמת דרוב המעות הוא של עכו"ם. וכן כתב בשו"ת בית יצחק (יו"ד קונטרס אחרון סימן לב) להיתר מטעם שבטל מיעוט המעות של ישראל ברוב של גויים. וראה בס' דברי דודים (להגאון רבי חנוך הענדיל פרידלאנד אב"ד פאריז), ובשו"ת חיי אריה (ח"א יו"ד סימן יד) שכתבו גם הם, בשם הגה"ק רבי ישראל מסאלאנו, להיתר מטעם ביטול ברוב, וכן הוא בשו"ת פני מבין (יו"ד סימן קיט).

אבל לכאורה קשה דהרי ממון לא בטיל, כדאיתא בביצה דף ל"ח (ע"ב), והיינו דאם נתערב מיעוט מעות של ראובן ברוב מעות של שמעון לא נתבטלו מעות ראובן, ועדיין צריך שמעון להחזיר לו מעותיו, וא"כ איך נוכל לומר שממון הישראל בטל ברוב של ממון עכו"ם. ואכן מחמת זה מסיים במנחת פתים סימן ק"ס ב'צריך עיון' על היתר זה. אולם האחרונים הנ"ל שכתבו את ההיתר של ביטול ברוב, תירצו בתוך דבריהם קושיא זו, השערי צדק כתב דאין ההיתר מחמת ה'ביטול' ברוב, אלא הוא מטעם דל"כ דפריש מרובא פריש, והיינו שאנו תולים שהממון המולווה פרש מרוב הממון שהיה בקופה, והיינו מממון הנכרים.

ובשו"ת בית יצחק כתב דהטעם למש"כ הגמ' דממון לא בטיל הוא משום דאין הולכין בממון אחר הרוב, וא"כ אין כלל זה שייך אלא בישראל, אבל לא בעכו"ם שלדידיה ליכא דין תורה דאין הולכין בממון אחר הרוב, כמ"ש הב"ש (סימן ד' ס"ק נ"ה) בשם הרב המגיד, [ועיין בספר ויואל משה (מאמר א' סימן פו) מה שמביא מדברי הפרי מגדים (סימן סב) דבבני נח לא שייך דין רוב כיון שהוא דין מדין תורה

בירור בענין הלואה מ'קרעדיט יוניאן' שהברים (Members) בו בני ישראל

עיי"ש, וע"ע מה שמצוין שם מדברי החתם סופר (י"ד סימן (רלד)).

ועל כן כתב הבית יצחק שהיתר זה לא שייך רק היכא שהרוב הם גויים או במחצה על מחצה, משא"כ כשיש רוב ישראל, אכן המיעוט בטל ברוב, ואף דמיון בעלים לא בטל. ובשביל דוד (סימן קס"ח קס"ט) מוסיף לבאר על פי הנתיבות המשפט (סימן רכט) דאף דמיון לא בטיל היינו שחייב לשלם להבעלים דמי חטיו אבל גוף החיטים בטיל במילא, הכי נמי גוף המעות בטל אלא שצריך ליתן לו דמיהן.

ה. אדעתא דנפשיה קעביד

במנחת פתים שם כתב להיתר בשפארקאסע דהוה להו כעכ"ם אריס שיש בידו מעות מישראל שהתיר בשו"ת מהר"ט ח"א ס' קטז להלוותם לישראל בריבית כיון דהווי משתעבדי לנכרי ואפי' כי ידע הישראל לא מצי מעכב מלהלות שהוא רוצה להשתכר באשר ימצא וכי קעביד אדעתא דנפשיה קעביד, דלפ"ז היכא דנשיא החברה ומועציה הם עכ"ם ויש להם חלק שותפות בהחברה, הו"ל כהיא דמהר"ט ואמר' דאריס אריסותי' קעביד, והובא בהגהות רע"א י"ד ס' קס"ח סעי' כ"א. [וכן כתב להלכה להיתר, בשו"ת חשב האפוד סימן ס"ב].

ו. אין להמשקיע שום דעה

בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"א סוף סימן ז) כתב להיתר בנידון פאבליק קאמפאניעס, וז"ל שם ובדבר ליקח שערס מקאמפאניעס שעושין מלאכה ומסחר בשבת, אין חזין שנתפשת להיתר, והטעם פשוט שאין להחשיב את הקונים שערס שהוא רק משוה מהמסחר שאין להם שום דעה בהמסחר אף לענין חלקם לבעלים, שלא דמי לשותפות במקצת שיש לו דעה כבעלים, וגם אין הקונה שערס רוצה להיות בעלים בהמסחר ואינו רוצה לקנות כלום בהמסחר, אלא הוא רק כקונה ריוח והפסד שיהיה בהמסחר לפי סך כך וכך שקנה, ויותר נראה שאין בהם גדר קנין בדינא שהוא קנין דבר שלא בא לעולם, רק מצד קניני דיני המדינה ומה שלפי תנאי המכירה יש לבעל השערס דעה לבחירת פרעידענט הוא רק פטומי מילי בעלמא, כי למעשה משאירין לעצמן יותר מהרוב שלא שייך שיאמרו דעה, וגם הקונים אין רוצים לומר דעה בזה, כי אין כוונתם לקנות זה, ולכן לע"ז אין לחוש למה שעושים הבעלים דהקאמפאניעס שאינו נוגע להם עכ"ל. ותמצית הדברים הן ב' סיבות להיתר, א. מצד שאין לו דעה, ב. משום שבעלי הקאמפאני משאירין לעצמם הרוב.

ז. הוא הנושך והוא הנושך

הנה בשו"ת הרי בשמים (מהדורא וניגא סימן קטו) כתב להיתר, דכיון שהוא שותף, ובאם לא ישלם הלוה יופסד גם חלקו בהשותפות, נמצא דהוי נושך ומשך לעצמו, והוא על פי דברי לקט הקמח (סימן קס"ח קס"ט) שדן שם בק"ק ווינציא שהיה מוכרחים מהשררה להלוות לעניי עכ"ם הלוואות במחיר נמוך, ובכדי לעשות ההלוואות לזה הקהל מיחידים הלוואות ברבית, וכתב להיתר באם לוין מאנשי קהלתם משום שיהיה הפסד בחנות שעושה ההלוואות וכן כשלא ישלם הלוה יהי הפסד גם על מלוה זו, נמצא שקוצץ רבית גם על עצמו וכתב בלשונו א"כ הרי אלו מלוים לעצמן, ואין כאן לזה ומלוה ולא נושך ונושך דאסר לן קרא' עכ"ל.

ולפי זה כותב בשו"ת הרי בשמים וז"ל 'כיון דחק הוקבע להם שאינם מלוים רק כשהלוה הוא מבני חבורתם או שחותם עמו תחת הוועקסעל אחד מאנשי החבורה, א"כ

הו"ל איהו המלוה והלוה והנושך והנושך, דליכא איסור רבית בכה"ג עכ"ל. ור"ל דאם הלוה לא ישלם יהי הפסד גם למלוים, ששאר בני החבורה יאכלו הפסדם ביחד. והנה הלקט הקמח עצמו מביא שם הנהגות רבי דוד אופנהיים בשו"ת נשאל דוד (י"ד סימן יב) סתר היתר, אבל כותב שם שהוא כתב תשובה לבנות דבריו ולבאר, אבל לא זכינו לזה. ומצינו שכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן כב), ומקודם מבאר החילוק בין קרעדיט יוניאן לשפאר קאסע ונעתיק לשונו שבדבריו מובן היטב החילוק בין שפאר קאסע לקרעדיט יוניאן, ז"ל 'היה בהקאסע שעשו כעין קרעדיט-פאראייין (או סעוועט קעזעט בלשון מדינה זו) שאין מלוין מעות רק למי שיש לו חלק בהבאנק ועשו לטובת חבורתם ואגודתם הנוסדה והם בעצמם הלוים, וכן המה בהרבה עיירות הגאליציען וכו' ועל אלו כונת המהר"ם שיק שנעשו לטובת הלוים היינו שהלוים בעצמם המה בעלי הבאנק שיש להם חלק (אקציע) בהבאנק ועל אלו כונתו עכ"ל.

אבל בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן כ) חולק בחריפות, וכותב שאין לצרף לסניף היתר כזה, דאם כן גם כששותף אחד מלוה להעסק יהא מותר לקצוץ רבית מטעם זה, ומפורש בטורי זהב סימן ק"ע סק"ג להיפך, וכן ברדב"ז חלק א' סימן רמ"ז.

וכן עיין בשו"ת מנחת אלעזר שם שמתפלל על ההרי בשמים, וז"ל 'זו"ש מחמת שהוא בעצמו המלוה לעצמו שהוא הממונה מהקהל דש לו חלק בזה ואם לא ימצאו מעות יצטרך הוא להטריח להשתדל ללות אצל אחר כמ"ש שם, והרי מ"מ הוא מלוה מעות לבני הקהל, ומה שיש לו חלק בהקהל זהו מעט מזעיר והשאר לבני הקהל הוא רבית, ול"ש אצלם לומר שהוא הנושך והנושך עכ"ל, [ועיין במהרש"ם שגם הוא תמה כן, וע"ע בשו"ת עטרת משה (י"ד ח"א סימן צו) שדן בדברי הלקט הקמח].

קרעדיט יוניאן

וטרם נבוא לדון אם ההיתרים הנזכרים לעיל שייכים גם ב'קרעדיט יוניאן', נציג את ההבדלים במציאות שישנם בין זה לבין השפאר קאסע הדומה יותר לבאנק בזמננו. הקרעדיט יוניאן שייך לחברים המשתתפים בו, וסדר הדברים הוא שכדי להשתתף בקרעדיט יוניאן צריכים לפתוח 'באנק אקאונט' (חשבון בנק) ולהפקיד סכום קטן של ממונ, מי שזמנה כחבר ביוניאן יש לו זכות ללוות מעות מהיוניאן, וכן להצביע עבור מינוי פקידים ביוניאן ובעוד החלטות חשובות.

לעומת זאת באנק משתייך לבעלי המניות ולא למי שפותח באנק אקאונט, בנוסף לכך בבאנק סך המניות שיש לאחד מהמשקיעים קובע עד כמה יש לו זכות להביע דעה בהחלטות הבאנק, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, ואילו בקרעדיט יוניאן, שו"ם המשקיע סכום גדול ובין משקיע סכום קטן כולם שווים בזכויותיהם, ועוד בבאנק ועכ"פ בשפארקאסע שדיברו בו גדולי הפוסקים היה חייבין להחזיק מעותיו למשך זמן מסוים, משא"כ בקרעדיט יוניאן יכול להוציא מעותיו כל אימת שירצה, עוד חילוק, בבאנק המנהל (עכ"פ מנהל הראשי) מקבל ריוח מכל הלוואה, ואילו בקרעדיט יוניאן או עובד בחנם לשם פעולת חסד לעזור הזולת, או משתלם כפי פועל או קבלן ואינו מרוויח מההלוואות.

ולפי החילוקים הללו יש לדון אם ההיתרים שנאמרו בשפארקאסע שייכים גם בקרעדיט יוניאן. א. הנה ההיתר של השואל ומשיב מטעם ברירה אכן שייך גם בקרעדיט יוניאן, כי שותפים בו גם גויים, וע"י ברירה נאמר שהמעות שלווה הן מחלק הגויים. ב. ההיתר של המהר"ם שיק שבדבר שאי אפשר ליחלק, שותפות הגוי נתמעת מלכספך, י"ל שלא שייך בקרעדיט יוניאן, מחמת שכפי המציאות אכן יכול ליחלק, כי יכול ליטול מעותיו בכל עת מצאו, ואינו מחויב להשאר בשותפות. ג. ההיתר של השערי צדק והבית יצחק והפני מבין והגה"צ רבי ישראל סאלאנטער מטעם ביטול ברוב אכן שייך גם בקרעדיט יוניאן.

ד. ההיתר של המנחת פתים על פי שו"ת מהר"ט דהפקיד אדעתא דנפשיה קעביד, יש לעיין אם אכן שייך בקרעדיט יוניאן כיון שזמנהלים והפקידים פועלים לשם חסד, או בעד תשלום קבוע, אבל אינו מקבל אחוזים מכל הלוואה, וא"כ לא

שייך הסברה דאדעתא דנפשיה קעביד, וכן משמע מלשון מהר"ט, דמצריך גם שיהי המעות משועבדים להאריס להלוות, ובמקרה יוניאן הואיל ויכול ליטול בחזרה כל אימת שירצה, הרי אין מעותיו משועבדים.

אלא שיש שעוררו שההיתר של האגרות משה לא שייך בקרעדיט יוניאן, מצד דכל הסברה הוא רק משום שאין לו דעה, והכא בקרעדיט יוניאן הרי יש לו זכות הצבעה, וגם דשם בעלי הקאמפאני משאירים לעצמם הרוב, וזה גם לא שייך בקרעדיט יוניאן, וגם יצא לאור קול קורא מרבנים חשובים ומגדולי הפוסקים לעורר בזה שצריך שאלת חכם, וגם מביאין ראיה מזה שסידר הגאון רבי משה פיינשטיין היתר עיסקא לקא-אפ פעדערעל קרעדיט יוניאן כפי שנדפס בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א סימן מ).

והנה אם ניתנה רשות לדון בקרקע לפני רבותינו גדולי ופוסקי הדור, יש לדון ולומר דאין הכי נמי שאין המציאות בקרעדיט יוניאן שהם משאירים לעצמם הרוב, ובמילא לא שייך הסברה הרוב הוא המציאות וכאילו מלוה להרוב, אבל לכאורה עדיין שייך הסברה השניה שכתב באגרות משה, דכל הזכויות של ההצבעה הוא רק 'פטומי מילי', ולכאורה כן הוא גם בקרעדיט יוניאן כי כל הזכויות הוא רק לפנים, והראשים והמנהלים עושים כל מיני תחבולות שלא יהי לחברים הרגילים' כח בפועל להפוך ולשנות את הסדר, וא"כ מצד זה יהיה מותר כי אין שום משמעות לחלק השותפות של הישראל.

וכן יש לצדד שאכן שייך סברת מהר"ט גם בקרעדיט יוניאן, דכוונת מהר"ט הוא היות שיש לו בעלות על הממונ לגבי דברים מסוימים, כגון למחול למלוה, לכן נחשב כבעל המעות, ושפיר שייך ההיתר של המהר"ט גם לגבי קרעדיט יוניאן, הגם דיכול ליטול המעות כל עת שירצה, אבל כל זמן שמעותיו הם שקוע בהחברה (ועיין שנות חיים הלכות רבית סימן יט אות ד).

[דהרי חזוין שכל הפוסקים המביאים דברי המהר"ט מדגישים שסברת המהר"ט הוא דהוי אריסות, ומוסיפים לומר שגם 'שעבוד מעותיו', ולכאורה כוונתם שאף שאם ירצה אינו יכול לעכב עליו מלעשותו בממונו כיון שזה שעבד לו מעותיו, ובמילא עדיף משליח בעלמא, ובהו יתיישב קושיות הערך ש"י והמהר"ג על המהר"ט מסעיף כ"ג דבפשוט מוכח דאסור על ידי גוי אף כשמקבל מחצית מהשכר].

אם יש בקרעדיט יוניאן האיסור של 'הלוי ואלו'

ויש לעיין, שהיות שמתנאי החבורה שכל מי שהוא מבני חבורתם יש לו הזכות לקבל הלוואה, נמצא דבעת שנעשה חבר ומשקיע מעותיו כפי תנאיהם מתחייבים הם להלוות ולעומתם מתחייב הוא להלוות לשאר בני החבורה, ולכאורה יש בזה האיסור דסימן ק"ס סעיף ט' ברמ"א 'הלוי ואלו לך לזמן מה כדי שיהיו וילוו פעם אחת' כזמן הראשון דאסור. וכבר העיר המהר"ם שיק בתשו' (י"ד סימן קנז) בכגון זה, והתירו, ונימוקו שייך גם בנידון דידן, וז"ל 'אי משום הא לא איירי דהרי מי שצריך בכל עת ללוות מחברה זו ולא יהא זמן ועת שממונו יהא פנוי בהתברותא כדי ללוות לאחרים, רשאי הוא לעשות כן, ואינו כנגד תנאי החברה, א"כ אינו נעשה מחויב ע"י מה שמלוין לו שגם הוא ילוה להם, וא"כ בלא רבית בוודאי מותר' עכ"ל. [ועיין ברית יהודה (פרק י"א אות יב), ועיין עוד בדבר אברהם להגאון הגאב"ק קאונא שגם הוא עשה בקהילתו אגודת חבורות להלוות (עיין בח"ג סימן כ"ב אות ה' בד"ה ובנוגע) שגם הוא כתב לצדד בסברה כעין זה למה אין בחבורות כאלו משום הלוי ואילו].

אבל לפי הנ"ל שבקרעדיט יוניאן יכול להוציא מעותיו בכל עת שרוצה, אזי ששאלה זו חסרונה נהפך למעלתו, דהרי אין זה הלוי ואילו בכל עת, שהרי יכול להוציא מעותיו ולא יקבלו חברים הלוואה ממנו, נמצא דיש בזה היתר נוסף למה שכתב המהר"ם שיק בנוגע חבורות כאלו.

ולסימא דמילתא מהראוי לצייין לס' ברית יהודה (פרק ל' ס"ק מה), אחרי שמביא דברי גדולי הפוסקים שכתבו להקל בשפאר קאסע כתב וז"ל 'כשנדייק בדברי האחרונים שרובם לא נטו להקל אלא כדי ללמד זכות על שנהגו כן, ורוב עסקי ישראל הם בבנקים כאלו, והנהגה מאשרי לי עכ"ל.

נתלבן בכולל הערב לעילוי נשמת הרה"ח ר' משה ירמיה בן ר' שבתי דוב ז"ל

שאלה:

מצא שטר מ-ojc [שטר של צדקה, וואוטשערס], אם חייב להכריז באופן שיש בו סימן. ומה הדין כשאין בו סימן, האם דינו כמעות שקבעו חז"ל ש'אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה', ובודאי הרגיש שנאבד ומתייאש מיד. ומה הדין באופן שהוא ודאי לאחר יאוש, האם המוצא יכול לזכות בו לעצמו או שצריך ליתנו לצדקה.

חיוב השבה כשיש בו סימן

אם מצא את השטר באופן שיש בו סימן [כגון שמונה בכיס שיש בו סימן וכדו'], ויש לשער שהמאבד יודע מזה חייב להכריז. ואף שיש לדון שייחשב כשטרות שאין גופן ממון שנתמעטו משמירה, מכל מקום יש חובת השבת אבידה, [עיי' בעמק הנצ"ב (ספרי פר' כי תצא פסקא יג) דמרבין מלכל אבידת אחיך' לרבות שטרות, וכן משמעות לשון החת"ס (אבה"ע ח"א סימן נו)].

ואף כשהנייר עצמו אינו שוה פרוטה, יש מי שכתב שאינו מחויב בהשבת אבדה (שו"ת בית יצחק אבה"ע ח"א סימן פז, ועיי"ש). דנו הפוסקים אם מחויב בהשבה, אך לרוב הפוסקים חייב להכריז (שו"ת פרי יצחק ח"ב סימן סה אות ו). ואף שיש פוסקים הסוברים שאם אין הנייר שוה פרוטה אינו מחויב בהשבת אבדה, מכל מקום כתבו רוב הפוסקים (ראה שו"ת הרי"מ אה"ע סימן טז) דהיות שהנייר שוה לבעליו, הרי זה חשיב כממון. ויש פוסקים הסוברים שאכן שטרות אין חייבים להחזיר מן התורה אלא מדרבנן, ראה שו"ת חלקת יואב (ח"מ סימן כ). וראה בקריית ספר (בסוף הלכות גזלה ואבדה בפרק יח) שנקט ג"כ שנתמעט מן התורה מחיוב השבה, כיון שאין גופן ממון, אולם יש לדון בשטרות אלו, שחייבן אף מן התורה שהרי כתב 'ואינו נקראת אבדה כיון שאפשר שיפרעו לו החוב', ובשטרות כאלו וודאי לא יפרעו, כיון שהנדיב לא יתן לו עוד הפעם, וד"ל.

כשאין בו סימן

ואם אם הוא באופן שאין בהם סימן יש לעיין - א. אם שייך לומר שזכה בהן המוצא וכמו שדנו הפוסקים (ראה להלן) במוצא שטר חוב לאחר יאוש דהמלוה, שזכה המוצא בחוב לגבותו מהלוה, ב. עוד יש לדון אם בשטרות כאלו, שיש צד גדול לומר שנפל מהגבאי צדקה ולא מהעני עצמו, אם מועיל היאוש של הגבאי. ג. אם שטרות כאלו דינן כמעות שקבעו חז"ל שהבעלים מתייאשים ממנו תיכף משום דאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה. ומתחילה צריך לדון מה דין שטרות כאלו, אם זהו כשטר חוב, או שזה רק הוראה לחברת ojc ליתן למחזיק השטר סכום המעות, והנה אם הוא רק כהוראה לבנק אינו רק כנדר ודינו כשטר חוב, ויש לדון אם יש לדמותו לטשעקס שדנו בזה גדולי פוסקי דור הקודם מה גדרו, ורובא דהפוסקים דמנינו נוקטים שהוא כהתחייבות, ועל כן בוודאי בזה שנתן הטשעקס כבר התחייב לאותה קופת צדקה של הגבאי או להעני שקיבץ עבורו מעות צדקה, ואין המתחייב יכול לשנות.

ויש לדון מה יהי' בטשעקס שנכתב לחייב בסכום לאיש או לעני מסוים, ומצאו במצב שכבר הוא לאחר יאוש, אם יכול המוצא לזכות בו, דהנה הרמ"א בסימן קס"ג מביא ממהר"ק, שאם נתייאש המלוה מהחוב וזכה הלוח בהחוב ופטור מלשלם, והחכם צבי (בהגהותיו שם בסימן קס"ג לטורי זהב) חולק, כיון דבאיסורא אתי ליד הלוח לא מהני היאוש, ועיי"ש בקצוה"ח מה שכתב לבאר סברת המהר"ק, אבל בחוב בשטר שנאבד, כתב הקצות החושן בסימן ס"ו (סק"א) דזכה בהם המוצא, דלגבי המוצא לא הוי באיסורא אתי לידה, ויאוש עדיף ממכירה ומהני אף לדבר שאינו ברשותו, ועדיף מינייהו דיאוש מועיל אף שלא היה כתיבה ומסירה כדן מכירת שטרות, כיון דיאוש חל אף על דבר שאינו ברשותו מהני אפילו ליכא דעת אחרת מקנה ואפילו בלא כתיבה, ולפי דברי הקצוה"ח יש לדון שהמוצא טשעקס לאחר יאוש יכול לזכות בו, וכן כתב במשיב בהלכה [להגאון רבי יחיאל טויבער זצ"ל] (ח"ב סימן שסט).

באיסורא אתי לידה

אבל יש לעיין אם אכן שייך לומר שהיאוש מועיל כיון שבאיסורא אתי לידה, בפרט כיון שכבר כתבנו למעלה דיש חיוב השבה כתב הפרי יצחק הנ"ל דאם מצא שטר חוב ולאחר מכן התייאש הבעלים ממנו אינו יכול לזכות, דכיון דנתחייב בהשבה שוב הוי נטילתו קודם יאוש באיסורא אתי לידה, אבל יש לדון כיון שזה חשוב בעיני בני אדם כממון, שוב דינו כממון דאמר דמתייאש, כיון דאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, ואף שיש שפקפקו בדמנינו המציאות הוא שונה מכל מקום כבר ידוע בשם החזון איש דקביעת חז"ל אינה בטילה (מעשה איש ח"ג עמ' כת, ובעוד כמה פוסקים בשמו), ומסתבר דהוא הדין טשעקס דינן כמעות [וכן כתב לסברא פשיטא בס' משפט האבדה (עמוד צג) היות שהוא תחליף לכסף].

יאוש של הגבאי

והנה יש לדון דלכאורה היות שמסתבר מאוד שלא נפל מיד העני, אלא מהגבאי או מהמקבץ, שהטשעקס אינו שלהם, אם כן לא מהני יאוש דידה, ומצינו כן מפורש בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן קמ) שכתב בפשיטות במצא מעות שנפלו מגבאי צדקה, דלא מהני יאוש דיליה לחוב לעניים, ומצד העניים עצמם ה"ז יאוש שלא מדעת, וכנראה סברתו כעין הידוע מהנחלת צבי (סימן רנט), ובכסף הקדשים (סימן רסב) דאשה נשואה אינו מועיל יאוש דידה, אף שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית, ועיי' עוד בשו"ת מגן שאול להגאון רבי שאול קאצנעלינבויגען (סימן קסב) שדן ע"ז בהרחבה.

אמנם נראה שהיות שהוא הנושא והנותן בצדקות אלו ונעשית על פי דעתו, צריך להועיל יאוש דידה, וכן כתב בפשיטות בשו"ת מהר"ל דיסקין (חלק הפוסקים אות קפט), ובשו"ת אגרות משה (סוף סימן פ"ב ד"ה ובענין) שדן לגבי שומר ולגבי ממונה מהעיר, אבל בגבאי צדקה פשוט אצלי דמהני יאוש דידה, ועוד דהרי בקצות החושן (סימן רנט סק"א) מפורש דמהני יאוש של השומר.

חילוק בין טשעקס לשטרות של ojc

והנה כל זה לא שייך רק בטשעקס שדנו בו גדולי הפוסקים שנחשב כשטר התחייבות, אבל שטרות אלו אין בהם שום התחייבות, והנותן אינו חותם שייחשב כשטר התחייבות, אלא שהוסכם עם החברה שכאשר יתן נייר זה

לידי איש, יתנו הם הסכום הנקוב בו, והוי רק כהוראה בעלמא להחברה שיתנו ממון למחזיק שטר זה. ואף אם נאמר שנחשב כשטר התחייבות, מכל מקום מסתבר שאם לגבי אבדת עני ומצאו העשיר, כתב הרמ"א בסימן רנ"ט (סעיף ה) ושם במחבר (סעיף ז), שלפנים משורת הדין במצא במקום שרובן עכו"ם [וכן במציל מזוטו של ים], א"כ יש לומר גם בדין, שכוונת הנותן והמתעסקים לטובת צדקה, מסתבר שיש בזה לפנים משורת הדין שתתקיים כוונתו שילך לצדקה.

מוסר השטר מתחייב משום נדר

והנה מדינא מסתבר דאף דהוי רק כהוראה בעלמא, מכל מקום מתחייב המוסר משום נדר לצדקה, אף באופן שלא הוציא בפיו, דהרי כתבו הפוסקים דמסירת טשעקס לצדקה דמציאות של עשיית מעשה כזו הוי יד לנדר (ע"פ שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סימן פ"ב, ובצדקה ומשפט פ"ד אות מו) ואף שנכתב בהשטרות שכל זה הוא בלי נדר, מכל מקום ענינו רואות שרוב רובם בני אדם כשנותנים מתחשבים בדעתם כנתינה החלטית לצדקה, [והרי זה דומה למה שכתב בטור חו"מ ס' ס"א, דהי' רגילין לכתוב בשטרות שהוא שטר לכל מי שמוציא שטר זה, ואע"פ כן ה' נוהגין לכתוב הרשאה ולא סמכו על מה שכתב בשטר, ומשמע מהרא"ש דאף דכתוב בשטר אם אין המנהג לעשות כך אין לו תוקף מחמת דכתוב כן בשטר]. אבל באופן שנאבד יש לומר דאף שחייב מטעם נדר מכל מקום אדעתא דהכי לא נדר, וכעין סברת הכסף הקדשים (סימן קכה סעיף ה) שכתב ש"ל שבסתמא כוונת הנותן היה בודאי רק אם ימצא העני ולא שיצטרך לטרוח אחריו, ונשאר בצ"ע.

שינוי מדעת הנותן ושינוי מצדקה לצדקה

אבל יש לדון דיכול המוצא ליתנו לצדקה אחרת, על פי מה שכתב בשבט הלוי (שם) שמתיר למוציא כסף צדקה לשנותו לצדקה אחרת, וז"ל 'אבל לענין לשנות מצדקה לצדקה הלא פשוט בפוסקים דאיסור זה לא שייך רק כל זמן שאפשר לקיים מצוה ראשונה שלשמה הוקדש מעות זה, אבל בכה"ג שנמצא מעות וידוע רק שהוא צדקה ולא ידוע איזה צדקה, ואם יהא מונח עד שיבא אליהו לא יבא לגדר מצוה כלל, פשיטא ופשיטא דאין כאן איסור לשנות, אבל מצוה לשנות שיבא עכ"פ ליד עני, ועוד דהמוצא אבדה נעשה עכשיו הגבאי אפטרופוס יחיד על כסף נדבה זה, וכבר ידוע מש"כ הפוסקים (ס' רנו"ס ו' רנט ביר"ד) דיחיד בשלו ה"ה כז' טובי העיר שיכולים לשנות וכו', ויראה דבמקום שאין הפסד לעניים אין מקום לאסור לשנות, וכאן חלקם בזה ממילא אבוד, ולחשוש כה"ג דאולי ידוע הדבר בעדים דשלהם הוא רחוק הוא בעיני וכו' באופן שהעצה היעוצה בזה עפה"ת הוא לענ"ד לשנות מעות הצדקה הללו עכ"ל, ולכאורה כל סברותיו שייכים גם בנד"ד.

אבל בנידון השבט הלוי הדין הוא שמצא 'כסף' ששייך לזכות בגוף הדבר לצורך צדקה אחרת, אבל בנידון שטרות כאלו כבר נתבאר דלכל היותר הוא רק שטר התחייבות, וגם שנראה שהוא רק הוראה בעלמא, מכל מקום בהרבה מקרים המציאות הוא שבדעת הנותן שכבר נתנו לצדקה ולא יבדוק אם אכן פרטם הנותן, והוא בכלל מה שכתב השבט הלוי.

העולה לדינא

א. יש בשטרות חיוב השבת אבדה.

ב. מהני יאוש בשטרות אלו מצד עשוי למשמש בכיסו בכל שעה.

ג. דין שטרות אלו אינו כשטרי חוב רק כהוראה בעלמא.

ד. מסתבר דמותר לשנותו לצדקה אחרת, אבל לא לפרוט לצורך עצמו.

פתיחת קו ההוראה

אחר שזכינו בסייעתא דשמיא לסיים בהצלחה מרובה

הלכות צדקה בסדר הכולל בשעות הערב

אשר נלמד בעיון רב ממקור דברי הגמרא והראשונים עד להלכה ולמעשה,
בדגש על הכרת המציאות ואופני הישוב המעשרות בעסקים בזמנינו

הננו להודיע בשמחה רבה על

פתיחת קו ההוראה בהל' צדקה ומעשר כספים

רבני ודייני הכולל יענו על שאלותיכם בכל המסתעף מהלכות הלל

מס' טל קו בית ההוראה
718-576-1867

כמו כן אפשר להפנות השאלות בכתב לאימייל
Askthehalacha@gmail.com

ובאשר אנו עומדים בעריכת לוח מפורט בעניני
מעשר כספים, מאיזה הכנסות יש ליתן מעשר
כספים, ולאיזה צדקות ומצות יכולין ליתן מעשר
כספים, מי שיש לו שאלה או בירור הלכה יכולין
לפנות להאימייל

lomdeichoshenmishpat@gmail.com

לכל עניני הגליון, וכן לעריכת חוזים ושטרות ממונית, הסכמי
שותפות, בעסקים ובין שכנים עריכת צוואות כהלכה ומועיל גם כפי
חוקי המדינה השכרת דירות וכדומה, הדרכה לעסקים למנוע חילול
שבת ויום טוב, שאלות ברבית ועריכת היתר עיסקא, דיני תורה, וכן
לכל הרוצה להשיג גליונות הקודמים, וכן הגליון היוצא לאור פעמים
בשבוע הערות והארות בלימודי חושן משפט הנלמדים בכולל

נא להתקשר לטעל או לאימייל

347-668-8134

lomdeichoshenmishpat@gmail.com